

Professori Lutherin luvalla ”Näkemiin!”

■ Ilpo Haahtela

Heinäkuussa 1971 toimitusjohtaja Uolevi Raade huusi varmana paluustaan: ”Näkemiin!”, kun Neste Oy:n upea edustusvene irtautui Tvärminnen eläintieteellisen aseman laiturista, jolla vierailun isäntänä toiminut professori Hans Luther (1915–82) heilutti kättään. Raade oli varma siitä, että läheiseen Syndaleniin perustetaan Nesteen uusi oljynjalostamo. Toisin kuitenkin kävi. Helsingin yliopisto ja siihen kuuluva Tvärminnen eläintieteellinen asema ryhtyivät vastatoimiin, joissa luontoa ja ympäristöä puolustivat muiden muassa Luther ja amanuenssi Kalevi Keynäs. Uusi jalostamo perustettiin Porvooseen siellä jo olevan jalostamon lisäksi. Lopputulos oli ehdottomasti oikea. Tutkijana näin asiassa toisenkin puolen. Nesteen varoilla olisi ainakin osa Tvärminnen tutkimuksesta turvattu, mutta aseman toiminta olisi mitä todennäköisimmin suuntautunut uusille teille.

Luther oli Tvärminnessä kiitetty ja kiistelty henkilö. Hän vietti kesät vaimonsa Ingen kanssa eräässä aseman toimihenkilöiden asuintalossa. Alue oli hänelle hyvin tuttu sillä hänen isänsä, Helsingin yliopiston henkilökohtainen eläintieteen professori Alexander Luther oli Tvärminnen eläintieteellisen aseman ensimmäinen prefekti eli esimies. Hans-pojasta tuli saman yliopiston ruotsinkielinen kasvitieteen professori. Hän kuului eläintieteellisen aseman toimikuntaan Societas pro Fauna et Flora Fennica -seuran mandaatilla, mutta varsinaiseen henkilökuntaan hän ei kuulunut, vaikka ymmärtääkseni mielellään toimi kuin olisi kuulunut. Tästä ei tietenkään pidetty.

Luther, joka suomenkielisten tvärminneläisten keskuudessa tunnettiin nimellä ”Hanski”, oli pedantti ja epäluuloinen luonteeltaan, mutta hän osasi ammattinsa, puhui useita kieliä, erityisen

mielellään ranskaa, jolla hän pystyi loistamaan, koska harvat biologit sitä osasivat. Hänellä oli hyvä muisti. Työpöydällä sijainneesta paksusta paperipinosta hän nopeasti löysi esimerkiksi tarvitsemansa kirjelmän. Hanski oli erittäin avulias niitä kohtaan, jotka eivät astuneet hänen tutkimusreviirilleen. Hän oli käytännössä koko kesän Tvärminnessä eikä häntä rasittanut aseman johtamiseen liittyvä byrokratia. Yhteisiin illanviettoihin hän ei osallistunut eikä siksi tullut yhtä tutuksi ”Tvärminne-yhteisössä”, kuten eräät toiset virkamiehet.

Tapasin Lutherin ensimmäisen kerran maaliskuussa 1967 toimiessani tutkijana Tvärminnessä Pohjoismaiden meribiologian kollegion apurahan turvin, jonka saamiseen Luther kollegion Suomen edustajana oli vaikuttanut. Perheeni oli tullut Oulusta minua tapaamaan ja olin ponnistellut ankarasti tuona vähälumisena talvena tehdäkseen lapsilleni pulkkamäen stipendiaattitalon kalliolta kohti Lutherin puutarhaa. Oulun tasamaalla tätä huvia ei ollut lapsille tarjolla. Hanski vaimoineen sattui juuri silloin poikkeamaan kesäasunnollaan. He olivat hyvin huolestuneita marjapensaittensa kohtalosta. Minä vakuutin tekeväni kaikkeni, että reitti suuntautuu sivuun. Ilmeisesti onnistuin, koska ei mennyt vuottakaan ennen kuin Luther pyysi minua tutkimusryhmänsä vanhimmaksi.

Tämä tutkimus, International Biological Program (IBP), jonka Suomen merijaoston johtaja Luther oli, oli yksi hänen tieteellisen uransa kohokohtia. Hän onnistui hankkimaan jaostolle huomattavan suuren määrärahan. Luther oli ajassa mukana tajuten, että litoraalivyöhykkeen tutkimisessa sukeltaminen on tehokas menetelmä. Koska Oulun yliopistossa oli koulutettu biosukeltajia jo vuonna 1966, sieltä palkat-

tiin ohjelmaan kolme sukellustaitoista biologia, Helsingistä yksi. Kvantitatiivinen näytteenotto vaati uusien laitteiden kehittämistä. Osa näistä on edelleen käytössä. Ehkä parhaiten tunnettu on matalilla pohjilla käytettävä sylinteri, Tvärminne-noudin eli ”Pelti-Pelle”, jonka ideoinnissa Lutherilla oli huomattava osuus. Tutkimusryhmämme suunnittelemissa näytteenotto-laitteista laadittiin artikkeli *International Revue der gesamten Hydrobiologie* -lehteen. Luther halusi ehdottomasti, että julkaisun tekijäksi painetaan The Finnish IBP-PM Group eikä kirjoittajien nimiä. Lehden päätoimittaja vastusti ajatusta jyrkästi, mutta Luther, joka kuului tämän julkaisun toimituskuntaan, sai lopulta tahtonsa läpi. Suomen IBP -merijaoston pää tutkimusalue oli Tvärminne ja vertailualueena Perämeren Ulkokrunni. Ohjelma osoittautui liian mittavaksi erityisesti näytteiden lajittelun ja määrittämisen suhteen. Tuloksien merkitys kuitenkin kasvaa ympäristön muuttuessa. Luther luotti ammattitaitoomme, mutta oli hyvin tarkka siitä, että häntä informoitiin kaikista yksityiskohdista.

Luther oli tottunut kulkemaan moottoriveineellä Hankoniemen merialueella. Hän halusi nähdä vertailuasemat Ulkokrunnilla ja matkusti kerran mukana tähän hänelle tuntemattomaan paikkaan, jonka ankarat olosuhteet olivat professorille yllätys. Majoitustilatkin olivat niin puutteelliset, että Hanski joutui majoittumaan minun kanssani, onneksi sentään Kruunien biologisen aseman parhaaseen huoneeseen, jonne kuljettiin muiden tutkijoiden makuusijojen kautta. Tämä ei voinut olla Lutherille šokki, sillä hän hoiti jatkosodan aikana nuorena vänrikkinä evakossa olleen Tvärminnen eläintieteellisen aseman paluumuuton. Minulle sensijaan oli šokki professorin perinteinen yöpaita, jollaista

Kruunien biologisella asemalla ei ennen eikä sen jälkeenkään ole nähty.

Valitettavasti en koskaan keskustellut syvällisesti Lutherin kanssa muusta kuin tieteestä. Jotain yhteistä meillä ilmeisesti oli, koska hän lähetti minut joulukuussa 1970 edustamaan tutkimusryhmäämme suureen FAO-seminaariin ja -kongressiin. Tutkimusten ja kokousten tungokseen hukkuivat omat saavutuksemme, vaikka ne myöhemmin painettiin. Mieltäni jäi painamaan, että Luther ei huomannut muistuttaa minua Suomen itsenäisyyspäivän vietosta Suomen suurlähetystössä. Juhlatilaisuuteen täysin valmistautumattomana katsoin parhaaksi jäädä pois vastaanotolta, mikä oli etikettivirhe.

Pohjoismaiden meribiologian kollegio päätti 1970-luvulla lopettaa niin sanotun Amerikan apurahan. Tällä tuella yksi pohjoismainen meribiologi vietti tutkijavuoden jossakin kollegion kanssa yhteistyötä tekevässä merentutkimuskeskuksessa. Kahdenkymmenen vuoden aikana vain yksi suomalainen stipendiaatti oli saanut apurahan. Suomen edustajana Luther vaati, että vielä jäljellä olevien kahden vuoden vierailu on annettava suomalaisille tutkijoille. Minulle Luther tarjosi neljän kuukauden vierailua mahdollisine jatkoineen. En voinut kieltäytyä ja vietin vuosina 1978–79 lopulta 10 kuukautta tutkijana Yhdysvalloissa. Hyödyin paljon, mutta tajusin, että parikymmentä vuotta aikaisemmin olisi hyöty ollut moninkertainen.

Kiitän filosofian lisensiaatti Pentti Kangasta käsi-kirjoitukseeni tehdyistä huomautuksista.

Kirjoittaja on eläkkeellä oleva eläintieteilijä ja museotutkija.